

LATVIJA PASAULES VALSTU RANGĀ PĒC IEDZĪVOTĀJU DZĪVES LĪMEŅA 20.GS. 30. GADOS UN MŪSDIENĀS

Jānis Turlajs

SIA "Karšu izdevniecība Jāņa sēta", e-pasts: janis.turlajs@kartes.lv

Anotācija. Rakstā autors iepazīstina ar galvenajiem sava pētījuma rezultātiem – cik augstu labklājības līmeni salīdzinājumā ar citām pasaules zemēm Latvijas valsts kopš tās izveidošanas spējusi nodrošināt iedzīvotājiem, par atskaites punktiem izvēloties 2. pasaules kara priekšvakaru, kas sakrīt ar Latvijas pirmās brīvvalsts beigu sākumu, un mūsdienas. Tāpat rakstā skaidrots, cik pamatoti uz citu pasaules valstu fona ir okupācijas gados un vēlāk tautā izplatītie mīti par "labajiem ulmaņlaikiem" un Kremļa propagandas pēdējā laikā tiražētie mīti par Latviju kā "neizdevušos valsti". Secinājumu daļā konstatēts, ka no 181 analizētās pasaules ekonomikas, kas mūsdienās aptver 99,94% pasaules iedzīvotāju, Latvija pēc Tautas attīstības indeksa ierindojas 45. vietā, kas ir par 27 vietām zemāk nekā 1938. gadā. Lai gan salīdzinājumā ar rangā zemāk esošajām valstīm, kurās dzīvo 86% pasaules iedzīvotāju, šajā laika periodā dzīves līmenis Latvijā cēlies pat nedaudz straujāk, kļiedējot mītu par Latviju kā "neizdevušos valsti". Vienlaikus 1938. gada situācijas salīdzinošā analīze ļauj uzskatīt, ka mītam par "labajiem ulmaņlaikiem" ir bijis reāls pamats, pat neraugoties uz to, ka no mūsdienu perspektīvas iedzīvotāju dzīves apstākļi 20. gs. 30. gadu Latvijā bija ievērojami smagāki.

Atslēgas vārdi: dzīves līmenis Latvijā, attīstības līmenis Latvijā, Latvija pasaules valstu rangā, "labie ulmaņlaiki".

Svinot Latvijas simtgadi, svarīgi apzināties, cik augstu labklājības līmeni salīdzinājumā ar citām pasaules zemēm Latvijas valsts šajā laikā spējusi nodrošināt saviem iedzīvotājiem. Ņemot vērā to, ka vismaz pusi laika kopš neatkarības pasludināšanas Latvijas iedzīvotājiem nācies pavadīt svešu varu okupācijas apstākļos, objektīvāku ainu varam iegūt, šo salīdzinājumu veiksni par atskaites punktiem izvēloties 2. pasaules kara priekšvakaru, kas sakrīt ar Latvijas pirmās brīvvalsts beigu sākumu, un mūsdienas. Šāds salīdzinājums ir vērtīgs arī tāpēc, lai, izmantojot mūsdienās pieejamo informāciju, paraudzītos, cik pamatoti uz citu pasaules valstu fona ir okupācijas gados un vēlāk tautā izplatītie mīti par "labajiem ulmaņlaikiem" un Kremļa propagandas pēdējā laikā tiražētie mīti par Latviju kā "neizdevušos valsti".

Ierobežotā apjoma dēļ šajā rakstā tiks sniegtas tikai galvenās atziņas par ievadā izvirzītajiem jautājumiem, ko autors guvis, analizējot dažāda veida informāciju par pasaules valstīm un teritorijām.

Pieeja

Lai noteiktu Latvijas vietu pasaules valstu un valdījumu rangā, vispirms ir svarīgi definēt, kas konkrētajā analizē tiek traktēts ar jēdzienu “valsts vai valdījums”. Piemēram, CIP gadagrāmatā (The World Factbook 2017) minēts, ka pasaulē ir 195 valstis un 72 valdījumi, tātad kopā 267, tām savstarpēji nepārklājoties jeb neietverot citai citu, kaut statusa interpretācija to bieži pieļautu. Iedzīvotāju skaita un platības ziņā mazākajā valstī Vatikānā ir ap 1000 iedzīvotāju, bet iedzīvotāju skaita un ekonomikas apjoma ziņā lielākajā valdījumā Honkongā (oficiālais statuss – Ķīnas Tautas Republikas īpašs administratīvais reģions) – 7,1 miljons iedzīvotāju. Šis piemērs rāda, ka, salīdzinot savā starpā tikai *de iure* neatkarīgās valstis, mēs nevaram gūt objektīvu priekšstatu par konkrētās valsts ieņemto vietu pasaules ekonomiku rangā.

Vēl jāņem vērā apstākļi, ka trešdaļā valstu un valdījumu pēc autora aprēķiniem dzīvo tikai 0,06% pasaules iedzīvotāju (valstis un teritorijas ar mazāk nekā 300 tūkstošiem iedzīvotāju). Plaši izplatītā prakse dažādos pētījumos valstu un valdījumu ranžējumā iekļaut nekritiski atlasītās mikroteritorijas, neiekļaujot daudzkārt nozīmīgākas teritorijas, par kurām pirmavotos informācija grūtāk atrodamā, noved pie maldinoša priekšstata radīšanas par lietu patieso būtību. Politisku apsvērumu dēļ pat ļoti autoritatīvi avoti (ANO, Pasaules banka) mēdz nublicēt informāciju par tādiem “neērtiem” politiskajiem veidojumiem kā Taivāna (Ķīnas Republika), pat neraugoties uz to, ka 2016. gadā pēc Starptautiskā valūtas fonda aplēsēm tā bija 22. lielākā pasaules ekonomika. Uz šāda fona pasaules politiskās kartes “pelēko zonu” jeb pašpasludināto valstu statistikas rādītāju trūkums vairākumā respektablāko informācijas avotu jau šķiet pašsaprotams, pat neraugoties uz to, ka pēc autora aprēķiniem tajās dzīvo vairāk nekā 8 miljoni iedzīvotāju, kas divkārt pārsniedz trešdaļas (82) pasaules valstu un valdījumu iedzīvotāju kopskaitu.

Ņemot vērā to, ka izvirzītais uzdevums bija noskaidrot, kāds bija un ir Latvijas attīstības līmenis salīdzinājumā ar citām pasaules valstīm un valdījumiem, tās vai citas teritorijas statuss no starptautisko tiesību viedokļa šajā gadījumā tika uzskatīts par otršķirīgu jautājumu. Lai izvairītos no pārmērīga mikroteritoriju un mikroekonomiku skaita analizējamo valstu un valdījumu rangā, **pētījumā analizētas tikai tās atsevišķi funkcionējošās ekonomikas, kas aptver vismaz 300 tūkstošus iedzīvotāju 2016. gadā** (1938.g. šāds sliekšnis nav ņemts vērā). Nosakot šādu iedzīvotāju skaita sliekšni, par trešdaļu samazinājās analizējamo valstu un valdījumu skaits, tik un tā aptverot 99,94% pasaules iedzīvotāju (autora aprēķini).

2018. gada sākumā pasaulē bija 181 šāda valsts vai valdījums, ko turpmāk tekstā ērtības labad vienkāršoti dēvēsim par valstīm. To vidū nav ietverta, piemēram, Rietumsahāra, kas jau vairākus desmitus gadu ir integrēta Marokas ekonomikā, taču turpina būt starptautisko tiesību subjekts. Tāpat nav iekļauti iedzīvotāju skaita ziņā atbilstošie kontinentālajā Francijā integrētie aizjūras reģioni – Martinika, Gvadelupa un Reinjona, bet ir iekļauta, piemēram, Palestīnas autonomija, Puertoriko un Ziemeļkipra.

Otrs izaicinājums, kam bija jārod risinājums pētījuma gaitā – kā, ņemot vērā grandiozās pārmaiņas pasaules politiskajā kartē, uzskatāmi salīdzināt 20. gs. 30. gadu un

mūsdienu Latviju ar citām valstīm. Šajā laikā daudzkārt mainījies ne tikai valstu statuss, bet arī to aptvertās teritorijas un iedzīvotāju sastāvs. Piemēram, Polijas gadījumā visa valsts teritorija pēc 2. pasaules kara, ja tā var teikt, tika pārbīdīta uz rietumiem, vienlaikus deportējot miljoniem, galvenokārt vācu un poļu tautības iedzīvotāju. Liela daļa mūsdienu valstu 30. gados vispār neeksistēja. Lai risinātu šo situāciju un ņemtu vērā to, ka mūsdienu politiskajā kartē valstu ir ievērojami vairāk, nekā to bija 2. pasaules kara priekšvakarā, **analizē izmantota pieeja – pēc iespējas interpretēt 30. gadu beigu datus mūsdienu robežās.**

Par pamatu valstu salīdzināšanai mūsdienās pētījumā izmantoti nedaudz papildināti Apvienoto Nāciju attīstības programmas ietvaros veiktie Tautas attīstības indeksa *Human Development Index*; (UNDP 2016) aprēķini par 2015. gadu (papildināti ar vērtējumu par tajā neiekļautajām valstīm). Tā kā šis indekss tiek aprēķināts, ņemot vērā jaunāko pieejamo informāciju trīs galvenajās jomās, kas raksturo valstu attīstības līmeni – iekšzemes kopprodukts (IKP) uz 1 iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes, izglītības līmenis, mūža ilgums –, par 20.gs. 30. gadiem, kad šāda statistika bija pieejama ļoti fragmentāri, valstu attīstības līmeņa analīzei izmantota arī cita informācija – gan kompleksie indeksi, kas dažādos pētījumos veidoti, lai savstarpēji salīdzinātu atsevišķu valstu attīstības pakāpi, gan nodrošinājuma līmenis ar dažādām precēm un pakalpojumiem, kā arī produktivitātes rādītāji. Jāņem vērā, ka minētā informācija bija pieejama tikai par attīstītāko pasaules daļu, turklāt daudzos gadījumos dažādu valstu statistikā izmantoto metodisko atšķirību dēļ dati, tos salīdzinot, bija jāvērtē kritiski. Atšķirības vērojamas arī dažādu autoru vērtējumos par vienu un to pašu valsti. Latvijas gadījumā nav vienota viedokļa par IKP lielumu pēc lata devalvācijas 1936. gadā, kad tā maiņas kurss pret angļu mārciņu tika pazemināts par 40 procentiem. Iespējams, dažiem autoriem, tam nepievēršot pienācīgu uzmanību, IKP uz 1 iedzīvotāju 1938. gadā Latvijā aprēķināts pārāk optimistiski, ar 4048 \$ ierindojot to starp 10 bagātākajām Eiropas valstīm (Rosses, Wolf 2010, 190). Lai gan nevaram apiet minētās problēmas, apjomīgā statistiskā informācija, kas kļūst aizvien pieejamāka, pastarpināti ļauj gūt aptuvenu priekšstatu par attīstības līmeni analizējamajā teritorijā un izdarīt pieņēmumus par konkrētās valsts vietu pasaules rangā.

Iepazīstinot ar pētījuma rezultātiem, uzsvars likts uz valstīm, kas attīstības līmeņa ziņā bija vai ir tuvas Latvijai.

Attīstības līmenis Latvijā 20.gs. 30. gadu beigās

Neatkarīgas valsts celtniecība Latvijai bija jāsāk neapskaužamā situācijā. Aktīvās karadarbības rezultātā 1. pasaules kara laikā tā bija piedzīvojusi relatīvi lielākos postījumus Eiropā, kļūstot par vienīgo valsti, kas tā arī nespēja atjaunot pirmskara iedzīvotāju skaitu (2,5 miljoni 1914.g., nepilni 2 miljoni 1938.g.). Lai gan bija daudz grūtību, 20. gados tai izdevās sasniegt Eiropā straujāko iekšzemes kopprodukta uz 1 iedzīvotāju izaugsmi – vidēji 5,3% gadā (Rosses, Wolf 2010, 188). To pārtrauca Lielā depresija, kas 30. gadu sākumā smagi skāra Latvijas ekonomiku, tāpat kā lielāko pasaules daļu. Lai gan saimnieciskā politika, kas tika pieņemta pēc Kārļa Ulmaņa realizētā valsts

apvērsuma 1934. gadā vērtēta pretrunīgi, Latvijai izdevās atjaunot ekonomisko izaugsmi, pārsniedzot pirmskrīzes attīstības līmeni. Jāteic, ka 30. gadu sarežģītajā situācijā daudzām pasaules valstīm tam bija nepieciešams ilgāks laiks nekā Latvijai. Piemēram, bagātā Šveice, ASV un Kanāda 1938. gadā IKP uz 1 iedzīvotāju pirmskrīzes līmeni vēl nebija sasniegušas, bet industriāli augsti attīstītās Čehoslovākijas ekonomika līdz 2. pasaules karam tā arī nespēja atgūties (The Maddison Project Database).¹

Pētījumā izmantotās statistikas analīze ļauj izdarīt pieņēmumu, ka **20 gadus pēc neatkarības proklamēšanas Latvijas valsts jau bija nostiprinājusies tiktāl, ka iedzīvotāju labklājības ziņā tā bija iekļuvusi 18 tā laika attīstītāko pasaules valstu skaitā.** Pēc dažiem rādītājiem Latvija pat ieņēma pirmās vietas pasaulē. Piemēram, piena produktu patēriņš, rēķinot uz 1 iedzīvotāju, Latvijā bija augstākais pasaulē, bet gaļas patēriņš – augstākais Eiropā (Magonis 1936, 730–735). Latvijas augsto izglītības un kultūras līmeni raksturo relatīvi (rēķinot uz 100 iedzīvotājiem) augstais studentu skaits (1. vieta Eiropā) un izdoto grāmatu skaits (2. vieta aiz Dānijas) (Pazdere 2013, 6). Iedzīvotāju ienākumi un algu līmenis Latvijā gan vēl ievērojami atpalika no bagātākajām pasaules demokrātijām – ASV, Jaunzēlandes, Šveices, Lielbritānijas, Austrālijas un Dānijas. Vairākumā rādītāju atpalcība saglabājās arī no attīstītajām Beniluksa valstīm (Beļģija, Nīderlande un Luksemburga), Zviedrijas, Vācijas, Kanādas, Norvēģijas un Francijas. Šīs **14 valstis ierindošanas tā laika pasaules attīstītāko valstu grupā.**

Visumā šāda valstu secība saglabājas ne vien pēc IKP uz 1 iedzīvotāju, vidējā mūža ilguma un lasītpratēju īpatsvara, bet arī tāda veselības aprūpes līmeni raksturojoša rādītāja kā zīdaiņu mirstība. Tomēr vairāku citu statistikas rādītāju analīze atklāj visai ievērojamas, dažādu apstākļu ietekmētas svārstības. Piemēram, tā laika tehnoloģiju attīstības līmeni raksturojošās telefonizācijas ziņā (abonentu skaits uz 100 iedzīvotājiem) Latvija piekārt pārsniedza Lietuvas, trīskārt – Čehoslovākijas un divkārt – Japānas līmeni, kamēr ASV līmenis bija četras reizes, bet Dānijas – trīs reizes augstāks. Tolaik visai aktuālajā dzelzceļa līniju garumā uz 1 iedzīvotāju Latvija ieņēma augsto 9. vietu pasaules rangā, Eiropā atpaliekot vien no Zviedrijas (Valsts statistiskā pārvalde 1939, 256–295). Tikmēr krietni vājāks sniegums bija vērojams tolaik Latvijā agrīnajā stadijā esošajā automobilizācijā. Pēc iedzīvotāju skaita uz 1 auto Latvija ierindojās ap 30. vietu pasaulē un ne tikai aiz Itālijas, Somijas vai Igaunijas, bet arī aiz Dienvidāfrikas un franču pārvaldītās Alžīrijas (Statistisk Årbok for Norge 1940, 340).

Savdabīga situācija attīstītāko valstu secībā vērojama dažādu lauksaimniecības kultūru ražības salīdzinājumā. Piemēram, kartupeļu un rudzu ražībā 30. gados Latvija bija starp 15 vadošajām pasaules valstīm. Tā atpalika no Beniluksa valstīm, Vācijas, Britu salām, Ziemeļvalstīm un Čehoslovākijas, bet apsteidza ne tikai visas Austrumeiropas un Dienvideiropas valstis, bet arī Franciju, ārpus Eiropas – ASV un visas pārējās attīstītās valstis. Miežu ražībā Latviju gan nedaudz apsteidza ne tikai Francija un ASV, bet arī Ungārija un Lietuva (Valsts statistiskā pārvalde 1939, 256–295).

¹ Šeit un turpmāk tekstā izmantoti IKP aprēķini uz 1 iedzīvotāju 1990. gada cenās, izteiktajās *Geary-Khamis* starptautiskajos dolāros uz 1938. vai tuvāko pieejamo gadu, kas aprēķināti, ņemot vērā pirktspējas paritāti dažādās valstīs un, ja nav norādīts citādi, atrodami *The Maddison Project Database*.

Šo statistikas rādītāju analīze visai skaidri ļauj nošķirt otro attīstītāko valstu grupu (10 valstis), kuras augšgalā līdzās Somijai, Austrijai un Čehijai (toreiz Čehoslovākijas daļa) iekļaujas arī Latvija. Tai sekoja Igaunija, Īrija, Argentīna, Urugvaja, Itālija un Slovēnija (toreiz Dienvidslāvijas daļa). Zīmīgi, ka attīstības līmeņa ziņā Latvijai vislīdzīgākās bija nesen neatkarību ieguvušās Eiropas valstis – Somija, Igaunija un Īrija. Grupā iekļaujas arī 1. pasaules kara laikā sairusās Austroungārijas attīstītākās daļas – Hābsburgu impērijas varenību zaudējušī Austrija un tās industriālākie reģioni Čehija un Slovēnija. Vienīgā otrajā grupā iekļautā lielvalsts (44 miljoni iedzīvotāju), kas tolaik pretendēja uz kundzību Vidusjūrā, bija Musolīni pārvaldītā Itālija. Toreiz, tāpat kā tagad, tā izcēlās ar ievērojamām reģionālajām atšķirībām – industriālie ziemeļi attīstības līmeņa ziņā iederētos visattīstītāko valstu grupā, taču atpalcība agrārajos dienvidos vidējo līmeni valstī pazemināja, to ierindojot vien otrās grupas lejasgalā. Pēc ienākuma uz 1 iedzīvotāju no šīs grupas valstīm tolaik izcēlās Argentīna, kas tāpat kā Urugvaja,² starp bagātākajām pasaules valstīm bija izvirzījusies 1. pasaules kara laikā, tādēļ ka pasaules tirgū pēc tās eksportētajiem lauksaimniecības produktiem (gaļa, ādas, graudi u.c.) bija paaugstināts pieprasījums. Taču, ņemot vērā to, ka lasītpratēju īpatsvars (Argentīnā 82%, Urugvajā 81%, salīdzinot Latvijā 90%) un vidējais mūža ilgums (Argentīnā 56 gadi, Urugvajā 58, salīdzinot Latvijā 60 gadi) abās pārtikušajās Latīņamerikas valstīs tomēr bija nedaudz zemāks nekā attīstītākajā Eiropas daļā, var pieņemt, ka Latvija attīstības līmeņa ziņā tās nedaudz apsteidza.

30. gadu pasaules attīstītāko valstu sarakstu noslēdz septiņu valstu grupa, ko veido toreiz vēl Dānijas pakļautībā esošā un no zvejniecības atkarīgā Islande, no Trianonas līgumā noteiktajiem kara zaudējumiem tā arī neatkopusies Ungārija, Čehoslovākijas agrārākā daļa Slovākija, no kara laikā sairuso impēriju ietekmes atbrīvojusies Grieķija, Polija un Lietuva, kā arī straujā izaugsmē esošā impēriskā Japāna.

Lai labāk raksturotu kopējo situāciju šīs grupas valstīs, ir vērts sniegt plašāku ieskatu par Lietuvu kā Latvijas kaimiņvalsti. Tāpat kā Polija 30. gadu Lietuva laikabiedru atmiņās iespiedusies kā lētā darbaspēka zeme, šo stereotipu pamatojot ar poļu un lietuviešu viesstrādnieku tūkstošiem darbaroku izmantošanu Zemgales un Kurzemes, mazāk Vidzemes zemnieku saimniecībās. Lietuviešu vēsturnieku 30. gadu Baltijas valstu salīdzināšanai izveidotais labklājības un kultūras indekss (Eidints *et al.* 2013, 199), pieņemot, ka Baltijas valstu vidējais rādītājs ir 100, Latvijas līmeni novērtē ar 138, Igaunijas – ar 132, bet Lietuvas – ar 59. Te gan jāpiebilst, ka šis aprēķins Lietuvai veikts bez 1939. gada pavasarī Vācijas anektētā Klaipēdas apgabala, kur šī rādītāja vērtība sasniedza 137 (gandrīz Latvijas līmenis). Klaipēda veidoja trešdaļu no tā laika Lietuvas ekonomikas, kaut gan tur dzīvoja tikai 5% Lietuvas iedzīvotāju. Citu lietuviešu zinātnieku aprēķini par Austrumbaltijas valstu IKP līmeni uz 1 iedzīvotāju 1938. gadā apstiprina Lietuvas atpalcību (1800 – 2345 \$, salīdzinot Somijai 3589 \$, Latvijai ap 3500 \$, Igaunijai 2745 \$ (Norkus 2015, 7).

² Urugvaja joprojām ir vienīgā Dienvidamerikas kontinenta valsts, kas spējusi izvairīties no Latīņamerikai tik raksturīgās iedzīvotāju nevienlīdzības.

Pārējās pasaules valstis šajā laikā pēc to rādītājiem nevar nosaukt par attīstītām. Piemēram, Krievija (tolaik PSRS), kas starpkaru laikā, valdot represīvajam Staļina režīmam, bija sasniegusi vērā ņemamu progresu industrializācijā un atjaunojusi militārās lielvaras statusu, tomēr iedzīvotāju vidējā mūža ilguma ziņā (42,9 gadi 1927.g., pēc citām ziņām 35 gadi 1932.g. (Теряева 2015), salīdzinājumam Latvijā 60 gadi 1938.g.) ievērojami atpalika no Eiropas valstīm.

Latvijas attīstības līmenis mūsdienās

No Tautas attīstības indeksa datiem par 2015. gadu varam secināt, ka Latvija pasaules valstu rangā ieņem 45. vietu. Nevienu no tām 17 valstīm, kas Latvijai bija priekšā 1938. gadā, šajos 80 gados tai nav izdevies apsteigt. Latviju šajā laikā apsteigušas 27 valstis, gandrīz puse no tām (13) – Eiropā.

Tas, ka Latviju apsteigušas visas Eiropas valstis, kam, beidzoties 2. pasaules karam, nebija jāpiedzīvo PSRS uzspiestie “sociālisma eksperimenti” un izolācija no “brīvās pasaules” (Īrija, Islande, Spānija, Itālija, Grieķija, Kipra, Malta, Portugāle), ir visai likumsakarīgi. Pēdējo gadu laikā Latvija, pastāvot augstākam izaugsmes tempam, nedaudz pietuvojusies šo valstu līmenim.

Daudz kritiskāk jāvērtē fakts, ka Latvija, realizējot pāreju no plānveida uz tirgus ekonomiku, to nav spējusi paveikt tik veiksmīgi, kā tas ir izdevies sešām šajā ziņā veiksmīgākajām bijušās “sociālistiskās nometnes” valstīm – Slovēnijai, Slovākijai, Polijai, Ungārijai, Igaunijai un Lietuvai, kas attīstības līmenī tagad apsteidz Latviju.³ Te gan jāpiebilst, ka par Latviju mazāk veiksmīgo postpadomju valstu skaits ir vairākkārt lielāks, ko gan mēģina ignorēt tie, kas Latviju noniecina kā “neizdevušos valsti”.

Starp Āzijas valstīm, kas apsteigušas Latviju šajā laikā, ir jaunākā “pārceļotājvalsts” Izraēla, kas savu labklājību veidojusi gan uz pasaules ebreju kapitāla bagātīgajām investīcijām, gan ar gudru pārvaldību. Āzijas veiksminieču sarakstā ir pasaules trešā lielākā ekonomika Japāna un “Āzijas ekonomiskās izaugsmes tīģeri” Dienvidkoreja, Taivāna, Singapūra, Honkonga un Makao, kā arī valstis, kuru labklājības pamatā ir bagātīgās naftas un gāzes atradnes – Bruneja, Katara, Saūda Arābija un Apvienotie Arābu Emirāti. Atbilstoši šim indeksam nedaudz augstāks līmenis nekā Latvijā pašlaik ir arī ASV pārvaldītajā Karību jūras salā Puertoriko, kā arī Čīlē, kur Pinočeta diktatūras laikā sāktās ekonomiskās reformas, 90. gados nostiprinoties demokrātijai, nes augļus gan ekonomiskās izaugsmes, gan rūkošās iedzīvotāju nevienlīdzības formā.

Jāteic, ka minēto valstu izkārtojums pasaules rangā, ņemot vērā rezultātu blīvumu, niansēs mainās katru gadu, attīstītāko valstu grupai piepulcējoties aizvien vairāk jaunpienācējām. Par mērauklu izvēloties Tautas attīstības indeksa atšķirības starp Latviju (0,830 un 45. vieta) un Igauniju (0,865 un 32. vieta), var pieņemt, ka **Latvijas atpalicība no Igaunijas pašlaik ir tikpat liela kā Bulgārijas (0,794 un 56. vieta) atpalicība no Latvijas**. Citas tuvākās Latvijas sekotājas virs Bulgārijas ir divas atlikušās Eiropas

³ Čehija un pēc “dzelzs priekškara” krišanas ar Vāciju apvienotā Vācijas Demokrātiskā Republika nav minētas, jo attīstības līmeņa ziņā tās apsteidza Latviju jau 20. gs. 30. gados.

Savienības valstis Horvātija un Rumānija, mazā, uz tūrisma industriju orientētā Melnkalne, joprojām, tāpat kā 30. gados, Latīņamerikā izteiktākās “eiropiešu pārceļotājvalstis” Argentīna un Urugvaja, no Krievijas subsīdijām atkarīgā Baltkrievija, pati dabas resursiem bagātā Krievija, kā arī trīs citas naftas un gāzes eksportētājvalstis – Kuveita, Bahreina un Omāna.

Secinājumi

2016. gada sākumā iedzīvotāju skaits pasaulē bija pieaudzis līdz 7,442 miljardiem (*The World Bank* dati), kas ir vairāk nekā trīskārtīgs pieaugums salīdzinājumā ar 1938. gadu (2,254 miljardi). Atbilstoši raksta sākumā norādītajai metodikai **Latvija attīstītāko valstu rangā šajā laika periodā ir noslīdējusi no 18. līdz 45. vietai.** Lai gan valstu skaits ir ievērojami palielinājies, **mūsdienās šajās 45 veiksmīgākajās valstīs dzīvo pat nedaudz mazāka pasaules iedzīvotāju daļa (14,2%), nekā tas bija 2. pasaules kara priekšvakarā 18 valstīs, Latviju ieskaitot (16%),** kas izskaidrojams ar daudz straujāku iedzīvotāju skaita izaugsmi mazāk attīstītajās valstīs. Tomēr no minētā varam secināt arī to, ka, lai gan okupācijas laikā tika uzspiesti “sociālisma eksperimenti” un tiem sekojošā smagnējā pāreja uz brīvā tirgus ekonomiku, **Latvijas iedzīvotājiem dzīves līmenis ne tikai turpina būt ievērojami augstāks nekā pasaules iedzīvotāju absolūtajam vairākumam, bet salīdzinājumā ar pārējo pasauli šajā laika periodā tas cēlies pat nedaudz straujāk kā caurmērā, kļiedējot mītu par Latviju kā “neizdevušos valsti”.** Vienlaikus 1938. gada situācijas salīdzinošā analīze ļauj uzskatīt, ka mītam par “labajiem ulmaņlaikiem” ir bijis reāls pamats, lai gan no mūsdienu perspektīvas raugoties, iedzīvotāju dzīves apstākļi 30. gadu Latvijā bija ievērojami smagāki. Tāpat jāņem vērā, ka šis mīts, visticamāk, nebūtu radies, ja brīvvalsts periodam starpkaru periodā nebūtu sekojuši smagie okupācijas gadi. **Tie laikabiedriem lika aizmirst grūtības, kas tika piedzīvotas, pirmo reizi veidojot pašiem savu neatkarīgu valsti, un labāk apzināties tās patieso vērtību.**

Literatūra

Cheremukhin, A., Golosov, M., Guriev, S., Tsyvinski, A. (2013). *Was Stalin necessary for Russia's economic development?* Working Paper 19425. Cambridge, MA: National bureau of economic research.

Eidints, A., Bumblausks, A., Kulakausks, A., Tamošaitis, M. (2013). *Lietuvas vēsture*. Rīga: Zvaigzne ABC.

UNDP (2017). *Human Development Report 2016*. New York: UNDP.

Maddison, A. (2006). *The World Economy*. Paris: OECD Publishing.

Magonis, O. (1936). Pārtikas patēriņš Latvijā un ārzemēs. *Ekonomists*, 21, Rīga, 730 – 735.

Norkus, Z. (2015). Kas turtējo greičāusai? Baltijos šalių ūkio augima 1913 – 1938 metais paliginimas, *Politologija*, 3, Vilnius: VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 47.

Pazdere, R. (2013). Vispārējs pārskats par Latvijas ekonomiku. *Latvijas rūpniecība pirms un pēc neatkarības atgūšanas. 2013. g. 13. XII konferences referātu apkopojums*. Rīga: LR Tieslietu ministrija.

Rosses, J. N., Wolf, N. (2010). Aggregate growth, 1913–1950. S. Broadberry and K. O'Rourke (eds). *The Cambridge Economic History of Modern Europe*. New York: Cambridge University Press, 182 – 207.

Valsts statistiskā pārvalde (1939). Starptautiskais pārskats. *Latvijas statistikas gadagrāmata* Rīga: Valsts statistiskā pārvalde, 256 – 295.

Statistisk Årbok for Norge 59. Årgang (1940). Oslo, 340.

The World Factbook (2017). Washington, DC: Central Intelligence Agency.

Ortiz-Ospina, E., Roser, M. (2018). Literacy. *OurWorldInData.org*:
<https://ourworldindata.org/literacy> (15.01.2018)

The Maddison Project Database:
<https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/releases/maddison-project-database-2018>
(15.01.2018)

Теряева, Н. (2015). Что знает Росстат о продолжительности жизни. Odnako.org:
<http://www.odnako.org/blogs/cto-znaet-rosstat-o-prodolzhitelnosti-zhizni-1/> (15.01.2018)

Summary

In the article, the author presents the main results of his research – the degree of prosperity that the Latvian state has been able to provide to its population since establishing the state in comparison to other world countries, taking the eve of World War II as the reference point, which coincides with the beginning of the end of the first Latvian free state, and today. In the article it is explained how justified the myths about “good old times of president Ulmanis”, spread among the population during occupation and later, were compared to other world countries, and the myths about Latvia as a “failed state” devised by the Kremlin propaganda lately. In the conclusion part of the article, it is stated that from 181 analysed world economies that nowadays comprise 99.94% of the world’s population, Latvia ranks 45th by the Human Development Index, which is 27 places lower than in 1938. Despite this fact, compared to the countries that are lower in the ranking, in which 86% of the world’s population live, the standard of living in Latvia was rising faster during this time period, thus dispelling the myth about Latvia as a “failed state”. At the same time, the comparative analysis of the situation in 1938 allows one to think that the myth about the “good old times of president Ulmanis” had a real basis, despite the fact that from today’s perspective, the living conditions in Latvia were much harsher in the 30s.